

ПОТРЕБИ ЛЮДЕЙ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ. КЛАСИФІКАЦІЯ ПОТРЕБ В РОЗРОБКАХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ АВТОРІВ

Денисенко Ю.М., к. арх., доцент кафедри ОА і ДАС
Одеська державна академія будівництва та архітектури
Тел. +38(095)707-13-29

Анотація. В статті аналізуються архітектурні дослідження і дослідження інших наукових напрямків, присвячені потребам людини, які, по суті, є головним фактором зародження, існування і розвитку архітектури, а також інших видів діяльності, в тому числі пізнавальної діяльності.

Резюме. В статті аналізуються архітектурні дослідження і дослідження інших наукових напрямків, присвячені потребам людей, які, по суті, є головним фактором зародження, існування і розвитку архітектури, а також інших видів діяльності. Виявлено, що більше всього трудових зусиль, в яких аналізуються і класифікуються потреби людей, розроблено в трудах по філософії і психології. Виявлені архітектурні дослідження по розглянутому вопросу також опираються на розробки психологічних і філософських наук, як видів науки, найбільш детально розглядають питання, пов'язані з світоглядними і психологічними проблемами людини, а також з розробкою методологій наукових досліджень.

Ключові слова – архітектура, розвиток архітектури, потреби

Актуальність теми. Неконтрольований розвиток техногенної цивілізації, загострення глобальних проблем значно посилює зацікавленість до загальних проблем суспільного розвитку, до проблем, концептуальне дослідження яких має важливе методологічне значення для розуміння процесів, що відбуваються в сучасному світі, для розуміння зв'язків минулого, сьогодення і майбутнього в історії людства, подій, явищ реального життя. В такому зв'язку посилюється необхідність, з одного боку, у всебічному охопленні дійсності у всьому багатстві її проявів, з іншого боку – в зануренні в сутність процесів, що відбуваються, в розкритті глибинних зв'язків та тенденцій суспільного розвитку» (перекл. з рос. автора публікації) [1, с. 5].

Проблема дослідження. Потреби людей є головним фактором появи, існування і розвитку архітектури, тому виникає необхідність аналізу і узагальнення досягнень наукових праць попередників із зазначеного питання.

Об'єкт дослідження. Наукові дослідження попередників, спрямовані на аналіз і класифікацію потреб людини.

Предмет дослідження. Досягнення попередників у зазначеному питанні

Наукова новизна. Зроблено критичний аналіз наукових розробок з питань класифікації потреб людей з точки зору впливу на архітектурні та не архітектурні процеси.

Мета роботи. Проаналізувати й узагальнити досягнення попередників у питаннях вивчення і класифікації потреб людини.

Завдання роботи. Визначити і знайти підтвердження в доробках інших дослідників провідну роль потреб людей в процесах виникнення, існування і розвитку архітектури, як і інших діянь людей. Проаналізувати архітектурні дослідження, а також дослідження інших напрямків науки, присвячені аналізу і класифікації потреб людей, і вплив зазначених потреб на розвиток архітектури й архітектурного середовища.

Методи дослідження. В роботі використані методи роботи з літературними джерелами, методи класифікації та критичного аналізу.

Зв'язок теми з науковими програмами. Робота виконана у зв'язку з комплексними планами НДР ОДАБА, кафедри ОА і ДАС АХІ ОДАБА, згідно наукової теми кафедри ОА і ДАС «Закономірності розвитку архітектури і формування архітектурного середовища».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікація спирається на ряд наукових праць, які є об'єктом даного дослідження [1 – 6].

Аналізуючи процеси зародження і розвитку архітектури, приходимо до висновку, що головним чинником появи та існування архітектури є потреби людей: потреби в захисті від несприятливих природних умов і ворожих дій інших істот, потреби в створенні комфортних умов для існування і для виконання певних функцій, потреби у створенні таких утилітарних форм, які б ще й передавали певну інформацію і мали естетичне навантаження. Зміни і ускладнення потреб приводять до змін принципів формотворення архітектурних об'єктів, до безперервного розвитку архітектури в цілому. Потреби людей є головним чинником появи, існування і розвитку будь-яких видів діяльності людей, в тому числі й процесу пізнання [1, с. 260]. «Потребность, выражая противоречие между необходимостью существования, функционирования, развития человека и ограниченностью возможностей и средств ее обеспечения, ориентирует человека на познание свойств предметов, явлений, на раскрытие связей, необходимых для его жизни» [1, с. 260].

Дослідження потреб людей є важливою складовою здобуття знань, необхідних для розуміння процесів розвитку архітектури. Тому є важливим проведення аналізу наукових робіт, присвячених дослідженню потреб людей.

Всі дослідження, які присвячені аналізу і класифікації потреб людей, можливо розділити на 2 групи: архітектурні дослідження з даного питання, та дослідження потреб за іншими науковими напрямками (з філософії, з психології, з маркетингу і т. ін.).

З архітектурних досліджень за вищезазваною темою однією з найбільш значних праць є дисертація Жиліної Юлії Миколаївни (Росія) «Вплив потреб людини на організацію архітектурного середовища» [2]. Вона зазначає, що категорія «потреба» з'являється в архітектурній теорії і практиці з початку ХХ століття. Авторка підкреслює існування двох тенденцій, які мали (та й мають) місце зараз: перша, аналітична, коли користувач стає відправним, базовим фактором для архітектурних рішень, і друга, концептуальна, яка проголошує первинне значення архітектурних ідей, що мають формувати світ уявлень користувачів. Радянські конструктивісти І.А. Голосов, І.І. Леонідов, М.Я. Гінзбург, брати Весніни робили акцент на біологічних потребах людей і поряд з Ле Корбюзьє, Л. Міс ван дер Роє, підміняли пряме дослідження потреб людей конструюванням ідеального користувача [2].

Ю.М. Жиліна за видами діяльності виділяє наступні потреби: біологічні, соціальні (потреби в спілкуванні), соціально-духовні (потреби в змінах, в пізнанні, в соціальній орієнтації) і духовні (потреби в творчості, естетична потреба). Соціальні та духовні потреби вона означає як психологічні потреби. Хоча, на наш погляд, тут є деяка плутанина, ми вважаємо, що не можна вважати духовні потреби психологічними, хоча вони і є спорідненими, скоріше психологічні більш доцільно вважати духовними, бо поняття «духовні» ширше, ніж «психологічні». Це стверджує і її класифікація потреб за об'єктом направленості на матеріальні і на духовні. Виникає питання чому Жиліною Ю.М. психологічні потреби не виділені окремо, як і соціальні? Також в зазначеній праці за ознаками суб'єктивної належності потреби класифікують на індивідуальні, групові, суспільні, загальнолюдські; за походженням: на біогенні, соціогенні і психогенні; за функцією: на потреби фізичного і соціального існування, збереження і розвитку (чому ж відсутні в даній класифікації потреби психічного і духовного існування, збереження і розвитку?). Ю.М. Жиліна в своїй праці виявляє середовищні потреби і зазначає, що

«особливість середовищних потреб є в тому, що вони мають своїм предметом особливий стан людини, пов'язаний з емоційною оцінкою нею оточення» (переклад автора публікації) [2]. Дослідник зазначає, що архітектурне середовище потенційно має якості, що не є об'єктивними ознаками середовища, а формуються в психіці людини на рівні емоцій під впливом архітектурного оточення. Такі нематеріальні емоційно-споживчі якості є результатом особливої організації предметно-матеріального середовища за допомогою засобів, прийомів і принципів архітектурної композиції. Дослідник другої половини ХХ ст. К. Норберг-Шульц також підкреслює найбільшу важливість так званих психологічних потреб, які і пред'являють претензії до архітектури як до мистецтва [2].

Досить цікавою є класифікація потреб розробки І.В. Бестужева-Лади, розглянута в дисертаційному дослідженні Ю.М. Жилиної. Він пропонує наступну класифікацію потреб:

1. Фундаментальні фізичні потреби низького рівня (тобто біологічні);
2. Фізичні, соціальні й інтелектуальні потреби більш високих рівнів:
  - 2.1. Фізичні потреби більш високого рівня якості, комфорту, розкоші і т. ін.;
  - 2.2. Соціальні потреби у самоствердженні;
  - 2.3. Інтелектуальні потреби у знаннях, як засіб самоствердження;
  - 2.4. Інтелектуальні потреби у творчості, і творчість, як засіб самоствердження.

(Досить цікаво, що низка потреб І.В.Бестужевим-Ладом розглядаються, як засоби самоствердження, а не самореалізації).

Найбільше зацікавлення до вивчення потреб людей виявлено в працях з філософії [1,3]. Тамара Яківна Сильвестрова в своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук «Генезис і сутність суспільних потреб» [3] проаналізувала історію розвитку поглядів на потреби від античних часів до нашого часу. Авторка зазначила, що античні філософи розглядали суспільні потреби з точки зору розуміння проблем людини, і що майже всі філософи стародавнього світу ділили потреби на дві великі групи: матеріальні (природні) і духовні (ідеальні). При чому особлива увага, за словами Т.Я. Сильвестрової, приділялась саме духовно-моральним потребам, і матеріальні потреби безпосередньо пов'язувались з моральними. Автором в четвертому параграфі першого розділу «Сучасні теоретичні концепції аналізу потреб» зазначається, що нові методологічні принципи дослідження потреб виникли в межах матеріалістичного розуміння історії, розробленого марксизмом. Базовими потребами в марксистському підході є матеріальні потреби, які впливають на духовні потреби і розвиваються в тісному зв'язку з духовними. Авторка зазначає, що марксистська концепція розвитку потреб є найбільш повною, але ідеологізованою. Від себе хочеться зазначити, що, незважаючи на зміни політико-економічної формації на теренах СНД, на зміни світоглядних пріоритетів, саме матеріалістична марксистська парадигма залишається основною визначною парадигмою і базою будь-яких наукових досліджень, головним завданням яких є пошуки рішень проявлених на матеріальному рівні матеріальних проблем і питань, важливих саме для матеріального життя. Але необхідно також зазначити, що проблеми і питання, які лежать поза межами грубо – матеріального проявлення, і які стосуються духовних чи психологічних сторін буття, неможливо вирішувати, спираючись лише на матеріалістичні методології.

Також Т.Я. Сильвестрова аналізує теорію потреб Абрахама Маслоу, погоджуючись з його концепцією в цілому, відмічає її метафізичність і те, що потреби не завжди задовольняються одна за одною. (Авторка зазначає, що концепція Маслоу заснована на принципі домінанти до задовільнення нових потреб, до яких людина спрямовується лише після того, як задовольнить попередні потреби). Від себе хочеться додати, що в історії існують не поодинокі приклади, коли навіть не задовольнивши базові потреби люди переймаються проблемами задовільнення лише потреб більш високого рівня, (наприклад, потреб саморозвитку, самовдосконалення, принципів не порушення певних морально-

етичних норм заради виживання і заради задоволення найважливіших біологічних потреб, хоча це може привести навіть до їх загибелі).

До того ж, дозволивши собі не погодитись з Т.Я. Сильвестровою, що теорія А. Маслоу є метафізичною в основі, нам вбачається матеріалістична основа його концепції, бо все починається саме з матеріалістичних потреб і сам процес почергового задоволення потреб від базових до більш високого рівня здається досить механічним. Фізичні потреби є базовими, але не в абсолютному плані, а в відносному, бо як зазначалось нами вище, інколи люди нехтують основними потребами заради потреб більш високого рівня, і зазначена відомим психологом черговість нерідко порушується на практиці.

Дуже важливими працями з аналізу потреб людей є праці професора Миколи Федоровича Реймерса (1931–1993), доктора біологічних наук, професора, засновника екологічного факультету МНЕПУ. Під час багатолітніх польових робіт М.Ф. Реймерс сформувався як зоолог і еколог, але «маючи міцний природно-науковий фундамент, він поступово мігрував в різні галузі знання – від польової до теоретичної екології, до еколого-економічної науки, соціології, загальних світоглядних проблем» [4]. В монографії «Екологія (теорії, закони, правила, принципи і закони)» М.Ф. Реймерс робить аналіз потреб і дає свою класифікацію потреб людини [5]. Досить важливим дослідженням з класифікації потреб є праця С.С. Корнієнкова і В.О. Уженцева (Росія) [6], в якій співавтори пропонують інтегральну теорію потреб людини. В публікації автори також цитують М.В. Відінеєва, який сутність потреб розкриває так: *«Потреби – це необхідність живого організму здійснювати обмін з оточуючим середовищем речовиною, енергією і інформацією для її задоволення»*.

Висновки. В процесі проведеного дослідження виявлено, що найбільше праць з аналізу та класифікації потреб людей розроблено в наукових галузях філософії та психології. Архітектурні дослідження з зазначеного питання також спираються на доробки з психології та філософії як на галузі науки, які найбільш детально розробляють питання, пов'язані зі світоглядними та психологічними проблемами людини, а також з розробкою методологій наукових досліджень взагалі.

ЛИТЕРАТУРА

1. Філософія: навчальний посібник для студентів вузів [Текст] / під Ю.В. Осічнюка, В. С. Зубова. – К.: Фіта, 1994. – 384с.
2. Жилина Ю.Н. Влияние потребностей человека на организацию архитектурной среды: автореф. дис.... к.арх.: спец. 18.00.01 [Текст] / Жилина Ю.Н. – Екатеринбург: Тип. Урал. гос. архитектурно-художественной академии, 2003. – 24 с.
3. Сильвестрова Т.Я. Генезис и сущность общественных потребностей: автореф. дис.... д-ра филос. наук : спец. 09.00.11: Социальная философия [Текст] / Т. Я. Сильвестрова. – Чебоксары: Тип. Чуваш. гос. ун - та им И.Н.Ульянова, 2006. – 43 с.
4. Моисеев Н.Н. Профессор Н.Ф. Реймерс [Электронный ресурс] / Н.Н.Моисеев. – Режим доступа: <http://www.mnepu.ru/university/doctors/1078/.-12.03.2016> г.
5. Реймерс Н.Ф. Экология (теории, законы, правила, принципы и гипотезы) [Текст] / Н.Ф.Реймерс – М.: Журнал «Россия молодая», 1994. – 367 с.
6. Корнеенков С.С. Классификация и интегральная природа потребностей человека [Текст] / С.С. Корнеенков, В.А.Уженцев // Практические аспекты менеджмента: сб. ст. по материалам I междунар. заочной науч.-практ. конф. – Новосибирск: Изд. АНС «СибАК», 2015 – С. 10–16.